

A TRANSCRIPTION MONUMENT: GRAMMAIRE TURQUE OF PREINDL

BİR TRANSKRİPSİYON ANITI: PREİNDL'İN GRAMMAIRE TURQUE'Ü

Yakup YILMAZ¹

Abstract

Transcription monument called a turkish works which written without the Arabic alphabet. Because transcription monuments showed the connection between the Turkish language and European languages, they were interesting for european Turkish language researchers. Turkish language materials so called Transcription monuments are wrotten whit the alphabet of Latin, Greek, Armanian, Kiril, Assyrian, Jew, Georgian etc. This monuments are not the product of a native language speakers. the requirement of grammer and dictionary were satisfied in Prussia-Ottoman government relations by J. V Preindl's Grammaire Turque. 1. Part of Grammaire Turque contains class of name (1. s.). 2. Part contains gradation features (18. s.). 3. Part contains numbers (21. s.). 4. Part contains verbs (25. s.). 5. Part contains class of preposition (80. s.). 6. Part contains word groups (94. s.). 7. Part contains syntax formation (106. s.). 8. Part contains catechetical methods and the best useful sentences. (110. s.) 9. part contains turkish proverb (155. s.). 10. Part contains six fables (163. s.). After the fables, Grammaire Turque has Christianic prayer. At the end of the this work has a dictionary which contains whit French lexical entry and Turkish explanations (175-588. s.). The last part of this work contains erratum. (589-591. s.). Transcription monument is very important for Turkey which has used the Latin alphabet Since 1928. Preindl showed the status of the End of 18th century of Turkey Turkish whit phonetics, morphology, syntax features, various texts and extend dictionary in Grammaire Turque

Keywords: Transcription monument, J. V. Preindl, Grammaire Turque.

Özet

Arap harfleri dışındaki alfabelerle yazılmış Türkçe malzemeye transkripsiyon anıtları denir. Transkripsiyon anıtları Avrupa dillerinin Türkçeye irtibatını da gösterdiği için Avrupalı Türk dili araştırmacılarının ilgisi dâhilindeydi. Transkripsiyon anıtları denen Türkçe dil malzemeleri Latin, Yunan, Ermeni, Kiril, Süryani, İbrani ve Gürcü vs. alfabeleriyle yazılmıştır. Bu anıtların bir ana dil konuşucusunun elinden çıkmadığı bilinmelidir. Prusya-Osmanlı Devleti ilişkilerinde gramer ve sözlük ihtiyacı J. v. Preindl tarafından Grammaire Turque adlı eser hazırlanarak karşılanmak istenmiştir. Grammaire Turque adlı eserin 1. bölümü isim (1. s.) sınıfını içerir; 2. bölümü derecelendirme özelliklerini (18. s.) içerir; 3. bölümü sayıları (21. s.) içerir; 4. bölümü fiilleri (25. s.) içerir; 5. bölümü edat sınıfını (80. s.) içerir; 6. bölümü kelime öbeklerini (94. s.) içerir; 7. bölümü cümle kuruluşunu (106. s.) içerir; 8. bölümü soru ve cevaplarla öğretmeyi hedefleyen diyalogları ve cümleleri (110. s.) içermektedir; 9. bölümü Türk atasözlerini (155. s.) içerir; 10. bölümü 6 adet fabl (masal) içerir (163. s.). Fablların ardından Hristiyanı bir dua bulunmaktadır; eserin sonunda Fransızca madde başlı Türkçe açıklamalı sözlük vardır (175-588. s.); eserin son bölümü doğru yanlış cetvelini içerir (589-591. s.). Transkripsiyon anıtları, 1928'den itibaren resmen Latin esaslı alfabe kullanan Türkiye Türkçesi için çok önemlidir. Grammaire Turque adlı eserle Preindl, 18. asrın sonlarındaki Türkiye Türkçesinin ses, biçim, cümle bakımından hangi durumda olduğunu çeşitli metinler ve sonundaki geniş sözlükle göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Transkripsiyon anıtı, J. V. Preindl, Grammaire Turque

¹ Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
yilmazyakupbey@gmail.com

Giriş

Transkripsiyon anıtları

Arap harfleri dışındaki alfabelerle yazılmış Türkçe malzemeye *transkripsiyon anıtları* denir (Hazai, 2012, s. 30). Bu terimin doğrusunu *Arap yazısı dışındaki anıtlar* şeklinde ifade etmek de mümkündür (Hazai, 2012: 30).

Transkripsiyon anıtlarının ilk edisyonunu Foy (Die altesten Transkriptionstexte in gothischen Lettern; zugleich ein Beitrag zur altosmanischen Literatur, 1901, 1902) yapmış, bu tür malzemeyi Türk dil tarihine ilişkin tek tek sorunların incelenmesinde kullanma yolundaki ilk deneme Thurry'nindir (Die osmanisch-türkische Sprache im 14. Jahrhundert, 1904).

Transkripsiyon anıtları başka dillerin Türkçeye irtibatını da gösterdiği için yabancı Türk dili araştırmacılarının ilgisi dâhilindeydi. Avrupalı Türkologlardan Ncmeth bu malzemenin kullanılmasının dil tarihi konusundaki bilgilerimizin artmasını sağlayacak en önemli imkânlardan biri olduğunu belirtmiştir (Hazai, 2012: 31).

Transkripsiyon anıtları, onları hazırlayanların eğitimleri, anlayışları, Türkçeye ve Türklere bakışları, yaşadıkları coğrafya ve kültürün farklılığı gibi sebeplerden dolayı birbirleri arasında farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar transkripsiyon malzemelerinin çok sübjektif ve önyargılı hazırlandıklarını göstermektedir.

Türkçe dil malzemeleri Köktürk, Uygur, Mani, Brahmi, Nesturi-Süryani, Çin, Peçenek, Tibet, Passe-pa, Arap, Ermeni, İbrani, Grek, Latin ve Kiril alfabe ve yazılarından müteşekkildir (Kaçalın, 1995: 44-49). Bu alfabelerden Latin alfabesi Avrupa kaynaklı olması nedeniyle Latin alfabeli Türkçe metinler daha ön planda tutulmaktadır. Latin alfabeli ilk Türkçe metin Kıpçak yurdunda kayda geçirilen, 1303 tarihli *Codex Cumanicus*'tur. Bu metnin ardından çeşitli vesilelerle Türk yurdunda yaşamış kişiler Latin alfabeli pek çok Türkçe metin yazmışlardır. Bu malzemelerin kayda geçtikleri yerler Avrupalıların Türklerle karşılaştığı Balkan coğrafyası, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı topraklarıdır.

Transkripsiyon anıtlarına dair pek çok çalışma yapılmıştır. Transkripsiyon metinlerini kaleme alan kişilerin veya çeşitli gramerlerin yazarlarının sadece dil kökeni değil, gördükleri eğitim, içinde yaşadığı Türk çevresi, temasta oldukları dil sahasının iki veya daha çok dilli oluşları gibi hususlar özenle gözden geçirilmelidir. Bu anıtların bir ana dil konuşucunun elinden çıkmadığı da iyice bilinmelidir (Hazai, 2012: 33). Bu yüzden bazı kelime ve ifadelerin kaydı yanlış olabilmektedir.

Tespit edilenlerin yanında çeşitli ülke kütüphanelerinde kıyıda köşede kalmış transkripsiyon anıtlarının araştırmacılarca uygun metodolojik çalışmalar doğrultusunda Türkologların istifadesine sunulmalı, bunun için de öncelikle eldeki anıtların edisyonu yapılmalıdır. Bu tür eserler Türk dilinin farklı bir fotoğrafı olması yönüyle kayda değerdir.

Joseph v. Preindl kimdir

Prusya imparatoru II. Frederic Guillaume devrinde 1756-1823 yılları arasında yaşamış bir Türkolog olarak karşımıza çıkan J. v. Preindl hakkında etraflı malumat bulunmamaktadır. Kendisi Avusturya'nın çevirmenlerini yetiştirmek amacı ile Viyana'da açtığı Sprachknabeninstitut'da (Diloğlanları Mektebi) yetişmiştir.

Preindl, *Grammaire Turque* adlı eserin müellifidir. Preindl'in eserinin ilk basıldığı yer ve tarih Schleswig: Serringhausen 1787'dir. Diğer baskıların yer ve tarihleri Berlin 1789, Berlin 1790 ve Berlin 1791 olarak geçer.

18. yüzyılın sonuna doğru Avrupalı bilim adamları arasında Türkçe öğrenilmesi moda haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ile olan sıkı ilişkileri nedeni ile Avusturya bu konuda öncülük eder; çünkü bu ilişkilerde kullanılan yabancı çevirmenlere yeterince güvenilmez (Preindl, 1790, s. III). Bu nedenle kendi çevirmenlerini yetiştirmek amacı ile Viyana'da, Sprachknabeninstitut'da (Diloğlanları Mektebi) Türk dili ve kültürü öğretilmeye başlanır. Bunun sonucunda ise Avusturya'da Türk tarih ve edebiyatını yakından araştıran birçok bilim ve devlet adamı yetişir (Kuran-Burçoğlu, 2003: 175). Osmanlıca'yı ayrıntılı bir incelemeye değer bulup, 1750'de bilimsel araştırmasına konu yapan Helmstadtlı şarkiyatçı Christof August Bodius (1722-1796), neredeyse hiç tanınmamış olmasına rağmen 18. yüzyılın yetiştirdiği en büyük şarkiyatçılardan olan Silezyalı köy papazı Christian Gottlieb Unger (1671-1719) bu yetişmiş adamlardandır. Bunun yanında, özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkilere sahip olan ve bu ülke ile acilen dilsel iletişim kurarak anlaşılabilirliği duyan Avusturya, ünlü Dil Öğlanları Enstitüsü'nde dünyada Doğu Araştırmaları konusunda eşi ve benzeri olmayan bir yetiştirme merkezi oluşturmuş ve burada Türk tarih ve edebiyatını etraflıca inceleyebilecek bir dizi mükemmel bilim ve devlet adamı yetiştirmiştir. Bunun tabii sonucu olarak da Avrupa'da, Türk matbaaları ve Türkçeden yapılmış olan çeviriler üzerine tüm bilimsel incelemelerde, neredeyse istisnasız bir biçimde hep Avusturyalıların isimlerine rastlanır. Burada adı geçen bu parlak kişilerin isimlerine rahatça başkaları eklenebilir. A. F. Kolar, J. W. Korabinski, B. Pianzola ve bu makalede eseriyle ele alınan J. V. Preindl, Türk edebiyatı konusunda bilginin geliştirilmesine katkıda bulunmuş kişilerdendir (Babinger, 2004: 57). Avrupa, Türk kültürü konusunda 18. yüzyıl sonunda edinilen bilgilerin çoğunu bu kurumdan yetişmiş olan A. F. Kollar, J. W. Korabinski, B. Pianzola, J. v. Preindl gibi doğu bilimcilerle borçludur (Kuran-Burçoğlu, 2003: 175). Preindl, Avusturya'da eğitim alsa da hizmeti Prusya Krallığı'na olmuştur.

Bu türden tanıma faaliyetleri tek taraflı olmamaktadır. 18. yüzyılın son on yılında Almanya, Türklerin yaşam biçimi ve büyümlü masal dünyası ile ilgilenirken, 1790'da Berlin'e giden Ahmet Azmi Efendi de Berlin'de edindiği toplum yaşamı hakkındaki izlenimlerine dayanarak Prusya'yı Türk toplumuna anlatmaktadır (Kuran-Burçoğlu, 2003: 175).

J. v. Preindl, devlet memuriyeti olarak Türkleri izlemekle, onları tanımakla ve onlar hakkında gerekli bilgileri ilgili yerlere sunmakla görevlidir. Bu görevini hakkıyla yerine getirdiği söylenebilir.

J v. Preindl'in kayıtlı, bilinen tek eseri *Grammaire Turque* olarak görünmektedir. Bu eser, makalemizin konusunu oluşturmaktadır.

Grammaire Turque

Preindl, eserinin başlığının altında *yepyeni bir metotla kısa sürede (bir kaç haftada) hoş ve faydalı fıkralarla, zenginleştirilmiş kelime dağarcığıyla bu dili öğrenmek için* ifadesiyle eserinin yeni bir metotla ortaya konduğunu, çeşitli metin örnekleriyle zenginleştirildiğini belirtir.

Grammaire Turque'ün ilk basıldığı yer ve tarih Schleswig: Serringhausen 1787'dir. İkinci baskı 1789'da Berlin'de, üçüncü baskı 1790'da Berlin'de ve dördüncü baskı da

1791'de Berlin'de gerçekleşmiştir. Eser Prusya Kralı II. Frederic Guillaume'a takdim edilmiştir. Eserin Prusya Kralı II. Frederic Guillaume'a sunuş yazısında şunlar ifade edilmiştir:

Günden güne daha da ilginç hale gelen Türkler ile ticareti, mümkün olduğunca rahat bir biçimde yapmaya çalışmak, kuşkusuz çok yararlı olmaktadır. Kendini ifade edebilmenin zorluğu veya imkânsızlığı en iyi projeleri başarısızlığa uğratmakta ya da iyi planlanmış çok sayıda vurgunu da sık sık boşa çıkarmaktadır. Bu zorluk, savaşta bitmeyen acılara ve bazen de korkunç zulümlere yol açmaktadır. Majesteleri, tebaanızın mutluluğunu yüreğinizin insanlığa adadığı himayeyi sürekli olarak arttırmanız, tahtınızın dibindeki kötü sözleri önlemek konusunda bir çare bulmak için beni yüreklendirmektedir. Bu, yepyeni bir Türkçe Dilbilgisi metodudur. Majesteleri, tebaanızın birkaç hafta gibi kısa bir sürede sahip olacağı bu dili öğrenme kolaylığı; ticaret, devlet, insanlık ve hatta din için yararlı sonuçlar doğuracak olma avantajı - Çekinmeden bununla övünüyorum - en derin saygı ve en sadık bağlılık içinde olan yazarı kraliyet himayesine layık kılacaktır, Majesteleri...

En mütevazı, en itaatkâr ve en sadık bendeniz PREINDL (2-5. s.).

Hatırlatma kısmı

Preindl, kitabına başlamadan önce okuyucularına çeşitli hatırlatmalarda bulunur. Bu hatırlatmalarda Türkçenin (Osmanlı Türkçesi) güzelliğini Arapça ve Farsçaya borçlu olduğu, iyi bir Türkçe tercümanının Türkçe, Arapça ve Farsçayı hakkıyla bilmesi gerektiğini ifade eder ve şöyle der:

Çok fakir olan Türk Dili, desteğini ve güzelliğini Arap ve Fars Dillerine borçludur. Türkçe, bu dillerden çok sayıda kelime almıştır. Bütün cümlelerin yazımını ve Türk dilini iyi bir biçimde öğrenmek için bu üç dili de bilmek gerekir. Meselâ, saray tercümanları bu dili (Türkçeyi) iyi bilmek zorundadırlar. Bunlardan (tercümanlardan) sadece sözlü tercümeleri değil, aynı zamanda yazılı tercümeleri de istenmektedir (I-IV. s.).

Hatırlatmanın devamında kitabı yazma gayesinin sadece tercümanlara yardım değil, aynı zamanda Türk dilini öğrenmek ve öğretmek isteyenlere de cevap vermesi için yazdığını belirtir:

Ben, bu dilbilgisi kitabını sırf onlar için yapmadım. Bir Potesta, Meninski, Kollar, Clodius ve bu saydığım en iyilerin verdiği eğitimlere tutku ile bağlananlar ve kendini bu dilde geliştirmek isteyenler de var. Bu kitabı onlar için de yaptım (I-IV. s.).

Preindl, hatırlatmasında Türk dilini öğrenmenin zaman alıcı olduğunu, titizlik gerektirdiğini ve zahmetli oluşunu ifade ettikten sonra dil bilmemenin nelere sebep olacağı ikazında bulunur. Devlet görevlilerinin veya tüccarların Türkçeyi öğrendikten sonra duyacakları memnuniyeti belirtir:

Bu dilin (Türkçe) mükemmelce öğrenilebilmesi, birkaç yıl süren titiz bir uygulamayı gerektirmektedir. Bakanlar, subaylar, tüccarlar ve yolcular bu durumdan bıkmışlardır. Çok tuhaf harflerin (Arap harfleri) farklı görünüşleri, onları korkutmaktadırlar. Bu nedenle, daha henüz açtıkları Türkçe dilbilgisi kitaplarını bir kenara atmaktadırlar ve hemen coşkuyla tercümanlara koşmaktadırlar; fakat görülüyor ki onlar, bunları kötü kullandıkları, yanlışlıkları ve ihanete uğradıklarından dolayı, bu dilin bir harfini tanımamanın tasasını emeksizin konuşmak için, gerektiği kadar bilmekten dolayı kendileri hoşnut olacaktırlar (I-IV. s.).

Ardından Türkçe öğrenmenin hususi zorluklarına temas etmiş, Türkçedeki harflerin zorluğunu, ünlülerin olmayışını, kelimelerin telaffuz tahmini gerektirdiğini belirten açıklamaları gelir:

Bu dilin bir zorluğu da, sesli (ünlü) harflerin olmayışından dolayı artmaktadır. (Yazar, Arapçada Latin alfabesinde olduğu gibi sesli harflerin olmadığını belirtiyor.) Okuyan kişi, ilk kelimenin nasıl telaffuz edilmek zorunda olduğunu bilmek ya da daha çok tahmin etmek için, gözlerini birkaç kez satırlar üzerinde gezdirmek mecburiyetindedir (I-IV. s.).

Çeşitli hatırlatmalarda bulunduktan sonra yazar kendisini övmekte, Türkçeyi birkaç hafta gibi kısa sürede konuşabilecek kıvamda öğretebildiğinden bahsetmektedir. Öğrenen memurların Türkçeyi öğrenmenin verdiği güvenle işini daha rahat yapacağını belirtmekte; daha da ileri giderek Osmanlı Devleti'nde çoklukla tercümanlık yapan gayrimüslim tebaadan olan Yunanlıların (Rumların) ihanetiyle, Yahudi'nin aldatmasıyla muhatap olmayacağı, doğrudan doğruya Türklerle muhatap olup işlerini yapacağı ifade edilmiştir. Misyonerlerin de faaliyetlerini yapmak için harcadıkları 4-5 yılın kazanılmış olacağını belirtir. Ardından bu kitabın Almanca basımını da gerçekleştireceğini ifade eder:

Kendimle övünüyorum. İyi ki bu Dilbilgisi Kitabı'nı yazmış ve yayımlanmışım. Öyle ki, birkaç hafta gibi kısa bir sürede (bu dilin tek bir harfini görmeksizin), herkesi Türkçe konuşmayı öğrenecek hale getirmekteyim. Bu konu ile ilgili olarak, herkesin anısı (hikâyesi) bir birininkinden az veya çok güzel (farklı) olacaktır. Şöyle ki: Bakan, devlet surlarını, genelde hain olan Yunanların elleri arasına koymak zorunda kalmayacaktır artık. Tüccarın kazancı (çıkarı), çıkarıcı ve dolandırıcı olan Yahudi'nin ellerinin arasında olmayacaktır. Subay ise daha uysal ve daha insancıl bir Türkü bulacaktır. Yolcunun daha fazla memnuniyeti ve bilgisi olacaktır. Misyoner, eskiden dili öğretmek için gerekli olan 4-5 yılını, ilkel bir toplumu adam etmek ve ona din ve ahlâk öğretmek için harcayacaktır. Öyleyse, bu eserin faydasını hiç kimse bilmeyecektir. Ben de bunu bir kez daha yaygınlaştırmak için, hemen geciktirmeksizin, bu kitabın Almanca basımını da yapacağım (I-IV. s.).

İçindekiler

Preindl, eseri olan *Grammaire Turque* adlı eserini 10 bölüm halinde ve her bölümü paragraflar şeklinde düzenlemiş, kendisine göre bir konu sırası belirlemiştir.

Eserin 1. bölümü isim (1. s.) sınıfını içerir. İsim sınıfı içinde 7 alt bölüm bulunur. Bunlar, adlar ve adların durum ekleri (nominatif, genitif, datif, akuzatif, vokatif, ablatif; lokatif hâl alınmamış, edat sınıfında takı alt bölümünde ele alınmıştır) (1. s.), isimden yapılmış sıfatlar ve sıfattan yapılmış isimler (6. s.), kişi zamirleri (9. s.), işaret zamirleri (11. s.), soru zamirleri (12. s.), iyelik zamirleri (13. s.) ve ilgi zamirleri (16. s.) alt bölümleridir.

Eserin 2. bölümü derecelendirme özelliklerini içerir. Bu bölümde 2 alt bölüm bulunur. Birinci alt bölümde karşılaştırma (18. s.), ikinci alt bölümde üstünlük derecesi (19. s.) bulunur.

Eserin 3. bölümü sayıları içerir. Bu bölümde 3 alt bölüm vardır. Birinci alt bölümde asıl sayılar (21. s.), ikinci alt bölümde sıra sayıları (23. s.), üçüncü alt bölümde üleştirme ve kesir sayıları (24. s.) bulunur.

Eserin 4. bölümü fiilleri içerir. Bu bölümde 16 alt bölüm vardır. 1. alt bölümde yardımcı fiil (imek fiili) (25. s.), 2. alt bölümde yardımcı fiil (olmak) (27. s.), 3. alt bölümde düzenli fiiller (35. s.), 4. alt bölümde mastarı {-mak} ile biten fiillerin çekimi (37. s.), 5. alt bölümde mastarı {-mek} ile biten fiillerin çekimi (47. s.), 6. alt bölümde emir kipi ünlü harfle biten fiillerin çekimi (49. s.), 7. alt bölümde emir kipi {-l, n, ur (ür) ve our (ur)} ile biten fiillerin çekimi (52. s.), 8. alt bölümde iştaş fiil (53. s.), 9. alt bölümde dönüşlü fiil (55. s.), 10. alt bölümde geçişli fiil (56. s.), 11. alt bölümde olumsuz fiil (57. s.), 12. alt bölümde fiillerde imkânsızlık ya da yeterlik fiilinin olumsuzluğu (64. s.), 13. alt bölümde fiillerde soru (67. s.), 14. alt bölümde fiillerde edilgenlik (69. s.), 15. alt bölümde fiillerde olumsuz edilgenlik (72. s.), 16. alt bölümde *gerekmek* fiili (78. s.) bulunur.

Eserin 5. bölümü edat sınıfını içerir. Bu bölümde 2 alt bölüm vardır. 1. alt bölümde takılar ve bağlaçlar (80. s.), 2. alt bölümde zarflar (88. s.) bulunur.

Eserin 6. bölümü kelime öbeklerini içerir. Bu bölümde 3 alt bölüm vardır. 1. alt bölümde ad, sıfat ve zamirlerden oluşan tamlamalar (94. s.), 2. alt bölümde fiil merkezli öbekler (fiilimsiler, birleşik fiiller, fiillere uygun gelen ad durum ekleri vs.) (98. s.), edat öbekleri (102. s.) bulunur.

Eserin 7. bölümü cümle kuruluşunu içerir (106. s.).

Eserin 8. bölümü soru ve cevaplarla öğretici diyalogları ve faydalı cümleleri içermektedir (110. s.). Metinde üç diyaloga yer verilmiştir. Bunlara örnek:

- A.** *Sabahunuz, aşamunuz, geceniz hayır ola, hayır olsun. [*< Sabahunuz, aschamunuz, guedscheniz hayr ola, hayr olsoun.*] (110)*
- B.** *Ya sabahun hayır, hoş geldün, sefa geldün. [*< Ya sabahun hayr, hosch gueldun, sefa gueldun.*] (110)*
- A.** *Kefüniz niçe? Eyü misiniz? Hoş misiniz? Halunuz nedir? [*< Kefuniz nitsche? eumi siniz? hoschmi siniz? halunuz ne dur?*] (110)*
- B.** *Şükür Allah'a, pek eyü; ya kefun niçe? Kefün eyü ise, haz ederüz [*< Schukr Allaha, pek eu; ya kefun nitsche? kefun eu ise, haz ederuz*] (110). *Sag geldüğünden haz etdüm (haz ederüm, haz ederüz) otur. [*< Sag gueldougunden haz etdum (haz ederum, haz ederuz) otour.*] (111)**
- A.** *Oturmam, durmak oturmakdan yekdür, bütün gün oturdum. [*< Otourmam, dourmak otourmakdan yekdur, butoun guoun otourdum.*] (111)*
- B.** *Ne açarsın başun, ört başunu, adet deyildür bunda; padişah yanunda dahi kimse başunu açmaz. [*< Ne atscharsin baschun, ört baschuni, adet deyl dur bounda; padischah yanında dahi kimse baschini atschmaz.*] (111)*
- A.** *Her vilayetün başka adetleri, töreleri vardır. [*< Her vilayetun baschka adetleri, töreleri vardır.*] (111)*
- B.** *Gerçek dersin ve başı açmak Osmanluya ayıpdur. [*< Guerdschek dersin, ve baschi atschmak Osmanluye ayp dur.*] (111)*
- A.** *Ama ben Osmanlu deyilüm. [*< Ama ben Osmanlu deyl um.*] (111)*
- B.** *Gavur mısın? Hristyan mı, nazaran mısın? [*< Guaourmi sin? christyanmi, nazaranmi sin?*] (112)*

Eserin 9. bölümü Türk atasözlerini içerir (155. s.). Metinde 39 adet atasözüne yer verilmiştir. Bunlardan bazıları:

- Eyülik eyle, denize bırak, balık bilmezse, halık bilir. [*< Eulik eyle, denize brak, balik bilmezse, halik bilir.*] (155)*
- Kul dedügi olmaz, Allah dedügi olur. [*< Koul dedoughi olmaz, Allah dedoughi olour.*] (155)*
- Egrü otur, dogru söyle. [*< Egru otour, dogrou soyle.*] (156)*
- Nesibün varise, gelür Yemin'den, nesibün yok ise, düşer dehenden. [*< Nesibun varisa, guelur yeminden, nesibun yok ise, douscher dehenden.*] (156)*
- Her gün bayram deyil. [*< Her guoun bayram deyl.*] (156)*
- Delüye her gün bayram. [*< Deluye her guoun bayram.*] (156)*
- Süd ile giren huy, can ile çıkar. [*< Soud ile guiren houy, dschanile tschikar.*] (157)*
- Gül çengelsiz, muhabbet engelsiz olmaz. [*< Guil tschenguil siz, muhabbet enguil siz olmaz.*] (157)*
- Atılan ok dönmez. [*< Atilan ok dönmez.*] (157)*
- Bir çıblak bin cebelü soymaz. [*< Bir tschiblak bin dschebelu soymaz.*] (157)*

*Bugünki yumurta yarınki tavukdan yekdür. [*Bouguounki youmourta yarinki taoukdan yek dur.*] (158)*

*Yaramaz demirden eyü kılıç olmaz. [*Yaramaz demirden eu kilitsch olmaz.*] (158)*

*Düşmen karınca ise, fil gibi san. [*Douschmen karindsche ise, fil gibi san.*] (158)*

*Ayak ayak nerdebana çıkarlar. [*Ayak ayak nerdebana tschikarlar.*] (158)*

*Hindistan fili sivri sinekden korkmaz. [*Hindistan fili sivri sinekden korkmaz.*] (158)*

*Yarar at mahmuza ihtiyacı yok. [*Yarar at mahmouza ihtiyadschi yok.*] (159)*

*Ayıbsız yar isteyen yarsız kalur. [*Aybsız yar isteyen yar siz kalur.*] (159)*

*Gömlek kaftandan yakındur. [*Gömlek kaftandan yakın dur.*] (159)*

Eserin 10. bölümü 6 adet fabl içerir (163. s.). Bunlardan bir örnek:

1. Kurbaganun çatladuğı meselidür.

Bir kurbaga öküze bakup hazed etdi ve dediki: ne güzel hayvan? Ne kadd ve gövdesi var? Ben ise, ne gücügüm? Ben dahi ol büyüklige gelmege isterüm: Ol murad o iradetile magrurlanup ve dahi şişe şişe bir mikdar şimdi artdum dedi. Ama öküz gibi büyük olsam, bir az dahi şişeyüm deyü ol kadar şişmişdür ki akibet çatlayup gebermişdür.

Misali budur ki:

Bazı kimesneler pek ziyade hazedinden gendisini bozup helak olur. (163)

1. Kourbaganun tschatladoughi messeli dur.

Bir Kourbaga okuze bakup hazed etdi, ve dediki: ne guzel hayvan? ne kadd, ve gövdesi var?

Ben ise, ne goudschoug um? Ben dahi ol bouyouklighe guelmeghe isterum: ol murad ou iradetile magrurlanup, ve dahi schische schische bir mikdar schimdi artdum dedi. Ama okuz gibi bouyouk olsam görek, bir az dahi schischeum deyou ol kadar schischmisch durki akibet tschatlayoup guebermischdur.

Missali bou durki:

Bazi kimesneler pek ziyade hazedinden guendisini bozoup helak olour. (163)

Fablların ardından Hristiyanî bir dua bulunmaktadır:

Adama moumkin olmayadschak schey allaha pek kolay dur, ol sebebeden oumidsiz hitsch olmamlu. (171)

Rabb'in Duası

*Bizüm atamız ki göklerdesin. [*Bizum atamızki gök larde sin.*] (172)*

*Senün adun mukaddes olsun. [*Senun adun mukaddes olsun.*] (172)*

*Senün melkütün gelsün. [*Senun melkoutun guelsun.*] (172)*

*Senün iradetün olsun nitekim gökde dahi yerde. [*Senun iradetun olsun nitekim gökde dahi yerde.*] (172)*

*Her günü ekmegümüzi ver bize bu gün. [*Her guounki ekmegümüzi ver bize bou guoun.*] (172)*

*Ve bizüm borclarumuzu bize bağışla nitekim biz dahi bizüm borclularumuza bağışlaruz. [*Ve bizum bordschlarumuzu bize baghischla nitekim biz dahi bizum bordschlulerumuze baghischlaruz.*] (173)*

*Ve bizi tecribe adhal etme. [*Ve bizi tedschribe adhal etme.*] (173)*

*Lakin şerirden bizi necat eyle. [*Lakin scherirden bizi nedschat eyle.*] (173)*

*Amin. [*Amin*] (173)*

Eserin sonunda Fransızca madde başlı Türkçe açıklamalı sözlük vardır (175-588. s.).

Eserin sözlük kısmından sonra doğru yanlış cetveli gelir (589-591. s.).

Transkripsiyon sistemi

Eserde Preindl'in kullandığı transkripsiyon sistemi şöyle tespit edilmiştir:

Ses Karşılığı	Metinde Kullanılan	Örnekler
a	a	oglan < oglan
â (ince a)	ua	gavur < guaour
b	b	şerab < scherab
c	dsch	manca < mandscha
ç	tsch	içmem < itschmem
d	d	odaya < odaya
e	e ue	efendüm < efendum gerçek < guertschek
f	f	efendüm < efendum
g	g gh	güzel < guzel eger < egher
ğ	-	-
h	h k ch	hoşnud < hoschnoud hizmet < kizmet Hristiyan < Christian
ı	i	ızmarladuk < izmarladuk
i	i ui	iş < isch gidelüm < guidelum
j	j	jambon < jambon
k	k, K	kırsız < kirsiz kabuk < KabouK
l	l	kalem < kalem
m	m	mutbah < moutbah
n	n	ön < ön
o avu	o au	kopmak < kopmak kavun < kaoun
ö	ö io	dört < dört köpegün < kiopeghun
p	p	pek < pek
r	r	real < real
s	s f	ısmarladuk < ismarladuk kusur < koufour
ş	sch	şey < schey

t	t	artık < artik
u	u ou	sanurum < sanurum bu < bou
ü	u	götürür < götürur
ü	ou	geldüğünden < gueldougunden
eyü	eu	eyüce < eudsche
v	v	meyveler < meyveler
y	y j	meyveler < meyveler yatmak < jatmak
z	z s	beyaz < beyaz kuzgun < kousguoun

Telaffuz için önbilgi

Preindl, *Grammaire Turque*'ün ses düzeni hakkında bazı uyarılarda bulunmaktadır. Bunlar:

Öncelikle Batı dillerindeki yazı sisteminde her yazılan okunmamakta, gelenekten gelen bir kelime telaffuzu bulunmaktadır. Türkçede bunun böyle olmadığı, ne yazıldıysa tam olarak okumak gerektiği belirtilmiştir:

Genel olarak, ilk hecede olduğu gibi son hecenin de, yani bütününe telaffuz edildiğini saptamak gerekmektedir. Örneğin: "Sevmek ve Almak" fiilleri. "Sevme, Alma" diye okunmaz. Aynen, "Sevmek, Almak" diye okunmalıdır.

Çok heceli kelimelerde, her hecenin üzerine eşit olarak, güçlü bir şekilde bastırılmalıdır. Örneğin: Göstermek, ziyade, kaldırmak vb. (9. s.)

Devir itibarıyla diplomasi dili Fransızca olduğu için Batı ülkeleri de diplomatik ilişkilerde Fransızca'yı kullanmaktadır. Fransız alfabesi ve ses kurallarından yola çıkılarak bu eserde de yazarın kendi belirlediği bir ses düzeni, bir transkripsiyon sistemi mevcuttur. Buna göre yazar bazı uyarılarda bulunmaktadır:

Fransız dilinin telaffuzu ile ilgili olarak, neden olabileceği hatalardan kaçınmak için şunlara dikkat etmek gerekir: (9. s.)

1-Ben, "G" harfinden sonra "H ya da U" harfini kullandım. Örneğin: "Gitmek-Gelmek" yerine "Gütmek-Guelmek" kullandım (Fransızcada "G" harfi, Türkçede "J" sesini vermektedir. Yazar, bunu önlemek için "G" den sonra "U" harfi koymuştur). (9. s.)

2-Yukarıda bahsedilen durumun haricinde, "H" harfi telaffuz edilmelidir ve Fransızcadaki gibi kaldırmak yerine, belli ettirilmelidir (Fransızcada "H" harfi, Türkçedeki gibi asla telaffuz edilmemektedir). Bu nedenle, "Allah ve Huda" kelimeleri, "Alla ve Uda" diye değil, aynen "Allah ve Huda" diye söylenmelidir. (10. s.)

3-"U" harfi, yukarıda belirtilen durum haricinde, Fransızcada olduğu gibi telaffuz edilmelidir. Örneğin: "Benüm-Senun-Delu" kelimeleri, "Benüm-Senün-Delü" diye söylenmelidir. (10. s.)

4-Ben, sesli bir harfin önündeki "-i" ya da "-j" yerine "-y" harfini kullandım. Örneğin: "jok" yerine "yok", "jeni" yerine "yeni", "efendiye" yerine "efendiye" gibi. Yoksa, bu kelimeler "şok-şeni-efendişe" diye okunurdu. (10. s.)

5-"U" harfinden önce gelen "O" harfi, Fransızca telaffuzdan kaçınmak için, telaffuz edilmemelidir. Zira, "O" harfi olmadan, "Moustafa" yerine "Müstafa", "Ourmak" yerine "Ürmak" demek gerekecekti. Ama, yukarıda bahsedilen durumun dışında, "O" harfi aynen Fransızcadaki "au" gibi telaffuz edilmektedir (Fransızcada "au" harfleri, Türkçedeki "o" sesini verir). Örneğin: "olmak= aulmak, dost= daust" gibi. Ayrıca, "Ö" harfi de, Fransızcadaki "eu" sesi gibi telaffuz edilir (Fransızcada "eu" harfleri, Türkçedeki "ö" gibi okunur). (11. s.)

6-"Z" harfi, "S" harfi gibi telaffuz edilmelidir; ama biraz daha yumuşak bir şekilde. (11. s.)

Preindl, bu bölümde dil ediniminin gerçekte nasıl kolay olacağına dair fikirlerini ifade etmektedir. Ona göre dil, diyaloglarla öğrenilmelidir. Ancak Türkçenin diyaloglarla öğrenilmesinde muhatapla ilgili bazı problemler vardır. O da Türklerin konuşmaktan çokça erinmesi, hatta ağzında bir saman veya ot çöpüyle uyuşuk uyuşuk dururken konuşmaya nazlanması, onlarla diyalog kurmayı güçleştirmektedir:

Bir Türkle, bir çevirmenle (tercümanla) ya da dil ile uğraşan başka biriyle konuşmak, telaffuz ile ilgili geriye kalanları öğretecektir. Öyle ki, Dil Bilgisi kitaplarıyla, hiçbir dilin telaffuzu, olması gerektiği gibi asla öğrenilememektedir. Önce, dişler sıkılmış ve Türklerin benimsedikleri gibi, belki hemen hemen gece gündüz ağızlarında tuttıkları çöpü (saman parçası) kaybetmemek için, belki de diğer milletlerde tanınmayan (bilinmeyen) bu aşırı uyuşukluklarını (ilgisizliklerini) daha iyi tatmin için ağızlarını oynatmadan konuşmaya alışılmaktadır. (11. s.)

Son olarak yazar, eserin Fransızca değil Türkçe öğretmek gayesiyle yazıldığını beyan eder, ortaya çıkacak hatalar için hata-sevap cetveline yönlendirir ve diğer hataları için de baştan özrünü sunar:

Bu eser, Fransızca öğretmek için değil, Türkçe öğretmek için yapıldı. Bu eserde, bu dilin gerçek anlamını daha iyi belirtmek (göstermek) için bile bile (kasten) yapılmış çok sayıda "söz dizimi yanlışı" bulacaksınız. Bununla birlikte, eğer belirtilenlerden başka yanlıklar varsa, önce elindeki nüshayı düzeltmesi (hataları görmesi) ve basım hatalarını görmesi için, okumaya devam etmeden önce son sayfaya bakması okuyucuya tavsiye edilir. Bu hatalar, önemli değildir kuşkusuz. Bunlar rahatça bulunacaktır. Yapılan bu baskı hataları, bu düzgün eseri mümkün olduğunca hatasız bir şekilde teslim etmek için, bilemeyeceğimiz kadar uğraşan ve kendine bu kadar çok zahmet veren yazarı affettirecektir. (11-12. s.)

Sözlük kısmı

Grammaire Turque adlı eserde Preindl Fransızca madde başlarını verip karşılığında Transkripsiyonlu olarak Türkçe anlamlarını vermiştir. Bunlara örnek:

fêter donanma etmek donanma etmek, kutlamak (328)

feu atesch ateş (328)

feu od ateş (328)

feu, incendie yanghin yangın (328)

Sonuç

Transkripsiyon anıtları, 1928'den itibaren resmen Latin esaslı alfabe kullanan Türkiye Türkçesi için çok önemlidir. *Grammaire Turque* adlı eserle Preindl, kendi bilgi ve algısına göre 18. asrın sonlarındaki Türkiye Türkçesinin ses, biçim, cümle özelliklerinin resmini çekmeye çalışmıştır. Bu resme göre ses konusunda devrin değişim gösteren konusu dudak uyumuna dair örnekler, o devirde kullanılıp bu devirde kullanılmayan bazı ekler, kelime türleri, özellikleri, fiiller, aldığı çatı ve çekimleri, edatlar, kelime öbekleri ve cümle kuruluşları, arkasından öğretici diyalog ve cümleler, atasözleri, fabl örneklerine, Hristiyani dualara ve sonda da geniş bir sözlüğe yer vermiştir. Batılı bir gözle resmedilmiş olan eser, dil öğretimi ve çeviri bilimi alanlarında da değerlendirilebilecek niteliktedir. Son baskısının 1791'de yapıldığı bilinen bu eser aynı zamanda tarafımızdan incelenmekte ve proje olarak üzerinde çalışılmaktadır.

Kaynakça

- Babinger, F. (2004). 18. Yüzyılda İstanbul'da Kitabiyat. *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası* (N. Kuran-Burçoğlu, Çev., s. 1-62). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Foy, K. (1901). Die ältesten Transkriptionstexte in gothischen Lettern; zugleich ein Beitrag zur allosmanischen Literatur. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Westasiatische Studien*(4), 230-277.
- Foy, K. (1902). Die ältesten Transkriptionstexte in gothischen Lettern; zugleich ein Beitrag zur allosmanischen Literatur. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Westasiatische Studien*(5), 233-293.
- Hazai, G. (2012). *Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü*. Ankara: TDK.
- Kaçalin, M. (1995). Elifbâ-Türkçe'nin Yazıldığı Alfabeler. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 44-49). içinde Ankara: TDV.
- Kuran-Burçoğlu, N. (2003). Türk-Alman Kültürel İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 11(1-2), 169-209.
- Preindl, J. (1790). *Grammaire Turque: D'une toute nouvelle methode d'apprendre cette langue en peu de semaines avec un vocabulaire*. Berlin.
- Thury, J. (1904). Die osmanisch-türkische Sprache im 14. Jahrhundert. *NyK*(34), 148-172, 355-387.